

СТРАТЕГІЯ ДЕМОГРАФІЧНОГО ВИСНАЖЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

THE STRATEGY OF DEMOGRAPHIC DEPLETION AS AN ELEMENT OF HYBRID AGGRESSION IN THE RUSSO-UKRAINIAN WAR

Малик І.Р.,

orcid.org/0000-0002-5638-6999доцент кафедри політології та міжнародних відносин
Національного університету «Львівська політехніка»

Дане дослідження було спровоковане попередніми науковими розвідками автора, що поєднували в собі аналіз в період повномасштабного вторгнення РФ міграційних ризиків для України, демографічних викликів, особливостей ведення сучасних гібридних воєн та перспектив повоєнної відбудови України. На цьому перехресті проблем (та різної величини загроз) виникла ідея розглянути та проаналізувати дії країни-агресора проти мирного населення взимку 2025-2026 рр. – а, саме те, як РФ пробувала знеструмити електромережі України задля колапсу енергетичної системи, що повинно було призвести до зупинки економіки та припинення подачі тепла у житлові будинки – під кутом їхньої стратегії щодо оголошеної так званої «денацифікації» України. Тобто, у статті зроблено спроби такі дії РФ ввести в загальну систему ведення ними гібридної війни. Ще одним важливим елементом статті є акцентування на демографічному виснаженні як методу ведення «війни після війни» – адже демографічна криза в Україні – це не лише побічний ефект бойових дій, а свідомо сконструйований інструмент агресора для знищення суб'єктності нації в довгостроковій перспективі.

Використання словосполучення «стратегія демографічного виснаження» покликане підкреслити, що ми маємо справу не з побічним ефектом війни, а з екзистенційним інструментарієм агресора. Це одночасно і дорожня карта тактичних кроків щодо знищення населення, і розрахована на десятиліття перспектива нівелювання аж до ліквідації української ідентичності шляхом позбавлення держави її головного ресурсу – людей, здатних до відновлення та розвитку країни.

В статті виокремлені вектори, що працюють на так звану «денацифікацію» через демографічне виснаження та окреслено компоненти стратегії виснаження, що забезпечують реалізацію цієї ідеї, а саме: примусова міграція та стимулювання виїзду; депортація та асиміляція (на прикладі дітей та таборів їх «перевиховання»); мілітаризація та заміщення на окупованих територіях.

Ключові слова: «денацифікація», стратегія демографічного виснаження, демографічний дисбаланс, міграція.

This study was prompted by the author's previous scholarly inquiries, which integrated an analysis of migration risks for Ukraine during the full-scale Russian invasion, demographic challenges, the intricacies of modern hybrid warfare, and the prospects for Ukraine's post-war reconstruction. At the intersection of these multifaceted issues and threats, the author examines the aggressor state's actions against the civilian population during the winter of 2025–2026. Specifically, it analyzes Russia's attempts to disable Ukraine's power grids to collapse the energy system—aiming to paralyze the economy and terminate heating to residential buildings—through the prism of the Kremlin's stated strategy of so-called "denazification." Consequently, the article seeks to integrate these actions into the broader framework of Russia's hybrid warfare.

A central element of this research is the conceptualization of "demographic depletion" as a method of "war after the war." The author argues that Ukraine's demographic crisis is not merely a byproduct of hostilities but a deliberately constructed instrument of the aggressor designed to destroy the nation's subjectivity in the long term. The term "demographic depletion strategy" is employed to emphasize that this is an existential tool of the aggressor rather than an incidental effect. It represents both a tactical roadmap for population reduction and a decades-long perspective aimed at neutralizing or even liquidating Ukrainian identity by depriving the state of its primary resource—people capable of restoring and developing the country.

The article identifies specific vectors facilitating "denazification" through demographic depletion and outlines the core components of this strategy. These include: forced migration and the systematic incentivization of displacement; deportation and assimilation (exemplified by the removal of children and their placement in "re-education" camps); and the militarization and ethnic replacement of populations within the occupied territories.

Key words: "denazification", demographic depletion strategy, demographic imbalance, migration.

Постановка проблеми. Сучасна російсько-українська війна демонструє трансформацію класичних воєнних дій у комплексну гібридну агресію, де цивільне населення стає першочерговою ціллю не лише фізичного, а й стратегічного знищення. Особливої гостроти ця загроза набула

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

взимку 2025–2026 років, коли системні удари по енергетичній інфраструктурі України стали інструментом провокування масових міграційних хвиль та соціально-економічного колапсу. Такі дії агресора виходять за межі суто воєнної доцільності, вказуючи на існування цілеспрямованої стратегії підриву життєздатності української нації. Демографічний чинник у цій системі координат перетворюється на зброю довготривалої дії, спрямовану на позбавлення держави її головного ресурсу – людей. Відтак, вивчення демографічного виснаження як елемента гібридної війни є критично важливим для розуміння екзистенційної природи сучасного конфлікту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри наявність значної кількості наукових розвідок, присвячених міграційним процесам та гуманітарним наслідкам російської агресії, комплексні розробки, що розглядають демографічне виснаження як цілеспрямовану стратегію гібридної війни, залишаються мало представленими в сучасних дослідженнях. Більшість існуючих публікацій фокусуються на окремих аспектах кризи, тоді як системний аналіз взаємозв'язку між енергетичним терором, примусовою депортацією та нівелюванням національної суб'єктності через демографічний інструментарій потребує подальшого глибокого вивчення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність численних досліджень щодо міграційних ризиків та гуманітарних наслідків війни, питання продуманого «демографічного виснаження» як цілісної воєнної стратегії залишається недостатньо висвітленим у політичній науці. Більшість авторів розглядають депопуляцію та депортацію як побічні ефекти бойових дій, а не як свідомо сконструйований інструмент позбавлення України суб'єктності. Зокрема, потребує глибшого аналізу взаємозв'язок між енергетичним терором останніх років та довгостроковими планами агресора щодо зміни етнічного складу окупованих територій. Також бракує системного поєднання фактів примусового вивезення дітей із концепцією «війни після війни», де агресія триває через асиміляцію майбутніх поколінь. Саме цей концептуальний розрив між тактичними подіями та їхньою стратегічною демографічною метою зумовлює необхідність даного дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є теоретичне обґрунтування та аналіз стратегії демографічного виснаження як ключового компонента гібридної агресії РФ проти України в період 2022–2026 років. Для досягнення цієї мети передбачено розв'язання низки завдань, зокрема: дефініцію поняття «демографічне виснаження» та його ролі в ідеології «денацифікації»; дослідження механізмів стиму-

лювання примусової міграції через енергетичний терор; виявлення методів ідеологічного перевиховання та асиміляції депортованих дітей. Підсумком роботи має стати оцінка впливу цих процесів на національну безпеку та стратегічні перспективи повоєнного відновлення держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Війна часто діє як такий собі «рушій прогресу» – зазвичай суперечливий – прискорюючи технологічний розвиток через інновації, стимулюючи еволюцію у військово-промисловому комплексі та економічні зміни через цільове держзамовлення. Проте це відбувається за рахунок руйнування інфраструктури (війна знищує виробничі потужності, житло та енергетичні системи, відкидаючи економіку на роки назад), людських втрат (неминучі жертви в зоні бойових дій та масова міграція суттєво впливають на вікову структуру та працездатний ресурс) та зупинки цивільного розвитку (наука, освіта та культура втрачають фінансування, перемикаючись на військові потреби). У довгостроковій перспективі таке руйнування може мати катастрофічні демографічні та економічні наслідки.

З російської сторони таким собі девізом повномасштабного вторгнення в Україну стали ідеї «демилітаризації» та «денацифікації», котрі мали бути реалізовані (вже стало «мемом» в українському інфопросторі) «за три дні». Проте подальші дії агресора продемонстрували, що йдеться не лише про контроль над територіями, а й про контроль над демографічним потенціалом. Очевидно, що стратегія держави-агресора виходить за межі класичних військових цілей. З огляду на сформульоване завдання «денацифікації», то вона включає скорочення населення через фізичне знищення, примусову міграцію, депортацію дітей, руйнування репродуктивного потенціалу та довгострокове економічне виснаження через демографічний дисбаланс. У цьому контексті демографія стає не наслідком війни, а її інструментом. І якщо пряме знищення (геноцид) викликає миттєвий опір світу, то «демографічне виснаження» – це «повзучий геноцид», розтягнутий у часі, але має ту саму мету – остаточне вирішення «українського питання».

І мовознавці, і спеціалісти з інформаційних впливів, пропаганди та маніпуляцій мали вдосталь часу аби дослідити етимологію слова «денацифікація» та значення цього терміну з огляду на контекст подій війни. Тож, доволі влучною виявилась версія Т. Снайдера у квітні 2022 р.: «Нацист – це українець, який відмовляється визнати себе росіянином» [1]. Насправді ж сумнозвісна «денацифікація» як спосіб позбавитися від «українських нацистів» перетворилася на масові вбивства цивільних армією РФ, на фактичний геноцид українського народу [2].

У межах цього дослідження поняття «стратегія демографічного виснаження» розглядається автором як дворівнева модель агресії. По-перше, вона охоплює цілеспрямований план РФ із системного руйнування відтворювального потенціалу України через послідовні тактичні кроки. По-друге, ця стратегія розглядається як інструмент відтермінованого руйнування (деструкції), що має на меті підірвати життєздатності українського суспільства в довгостроковій перспективі, роблячи наслідки агресії незворотними навіть після завершення активної фази бойових дій.

Якщо акцентувати в даному випадку на гібридності російського впливу через демографічну складову, то «стратегія демографічного виснаження» вживається для означення комплексної програми гібридного впливу, що поєднує:

– так звану «операційну складову», тобто чітко спланований алгоритм дій агресора, спрямований на депопуляцію та вимивання людського капіталу;

– так звану «прогностичну складову»: створення механізму демографічної «пастки», яка має забезпечити остаточну «денацифікацію» (у російському розумінні – ліквідацію суб'єктності) через стратегічне знекровлення нації, що виходить за часові межі безпосереднього воєнного конфлікту.

Окрім цього, задекларована Росією стратегія спрямована на позбавлення України таких собі «демографічних дивідендів», необхідних для повоєнної відбудови.

Під демографічним виснаженням слід розуміти цілеспрямовану деструктивну політику агресора, що має на меті незворотне погіршення кількісних та якісних характеристик населення певної території. Основними механізмами такої стратегії є: фізична ліквідація, примусова депортація, створення непридатних для життя умов (екзистенційний тиск для виїзду), а також деформація демографічної структури суспільства (створення ефекту демографічного дисбалансу), що провокує надмірне навантаження на соціальну сферу та підриває мобілізаційний і відновлювальний потенціал держави.

Адже демографічна криза, до якої неминуче призведе демографічний дисбаланс, здатна тривати десятиліттями після завершення бойових дій. Тобто, російська формула «денацифікації» щодо населення України втілюватиметься, за планами агресора, у будь-якому випадку – чи це буде захоплення запланованої (усієї) української території, чи у випадку часткової окупації.

З огляду на досліджувану проблематику демографічний дисбаланс можна сформулювати як структурне порушення рівноваги в кількісному та якісному складі населення, що стоїть на заваді ефективному функціонуванню та розвитку суспільства; виникає через непропорційні зміни

у віковій, статевій, територіальній або соціальній структурі й призводить до довгострокових соціально-економічних та безпекових наслідків [3].

На сьогодні дослідники демографічного дисбалансу в Україні визначають його глибоку кризу, якій притаманним є стрімке старіння населення, депопуляція (смертність перевищує народжуваність), значний гендерний дисбаланс, масова міграцією через війну (понад 5 млн біженців за кордоном). Це призводить до дефіциту робочої сили, навантаження на пенсійну систему та зниження здатності до самовідтворення [4].

Британський дослідник Марк Гілеотті (Mark Galeotti), який є експертом з російської гібридної війни, часто згадує про «людський ресурс» як поле битви. У своїй праці "The Weaponisation of Everything: A Field Guide to the New Way of War" він пояснює, яким чином Росія використовує некінетичні інструменти – кібернетичні, інформаційні, психологічні, економічні (зокрема, і демографічний тиск) – для досягнення політичних цілей, які не вдалося здобути силою. Автор пропонує підхід, за якого будь-яка сфера людського життя розглядається як інструмент війни. Розглядаючи роль та вагу інформаційно-психологічного впливу у війні, М.Гілеотті стверджує, що метою будь-якої агресії виступає бажання переконати населення супротивника, що боротьба – марна, а майбутнього не існує [5, Р. 142-156]. Тож, сміливо можна стверджувати, що така формула доволі ефективна – адже стратегія демографічного виснаження працює і як потужний психологічний фактор. Важко зберігати оптимістичний погляд на майбутнє, коли люди бачать, що їхні діти виїжджають, а нація старіє. Це неминуче породжуватиме відчуття безвиході та поразки навіть при військових успіхах. Автор зазначає, що страх перед майбутнім є ефективнішим за страх перед смертю.

Задля підтвердження існування вищезгаданої стратегії РФ стосовно населення України можна виокремити вектори, що працюють на так звану «денацифікацію» через демографічне виснаження. Компонентами такої стратегії виснаження можуть бути:

1. Примусова міграція та стимулювання виїзду. Ще у 2010 р. Келлі М. Грінхілл опублікувала ґрунтовну працю «Зброя масової міграції: Примусове переміщення, примус та зовнішня політика» [6]. Тут автор доводить, що державні та недержавні актори навмисно можуть створювати потоки біженців або маніпулювати ними задля того, щоб змусити інші держави змінити свою політику. Вона виокремлює такий тип агресії, де мігранти використовуються як «політичні боєприпаси». Метою, як правило, є виснаження ресурсів цільової країни або провокація в середині внутрішніх політичних конфліктів. Тобто, вона розглядає міграцію як зброю та як ще один елемент

ймовірної гібридної війни. Спроби застосування цієї зброї та безпосередню її дію мали змогу відчувати на собі країни ЄС як після так званої «сирійської кризи» (2015-2016 рр.), після провокацій на білорусько-польському кордоні (літо-осінь 2021р.) та після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну у лютому 2022 р. На цю розроблену Росією стратегію, окрім окупації українських територій, працює їхня діяльність щодо створення нестерпних умов для життя на неокупованих територіях України – як от удари по енергетиці (котрі активізуються у холодну пору року), екоцид (Каховська ГЕС) – що спричиняє виштовхування найбільш пасивної та репродуктивної частини населення за кордон. За даними, оприлюдненими Офісом міграційної політики у 2025 році кількість українців, які виїхали за кордон і не повернулися, склала 290,3 тисячі осіб [7]. І, хоча, це в півтора рази менше, ніж у 2024 році (тоді не повернулося майже 443 тисячі громадян), ситуація залишається складною та такою, що може загостритись в будь-який момент – чи через зміну ситуації на Близькому Сході, чи через зміну зовнішньої політики адміністрації Білого Дому, чи через те, що Україна може стати ціллю ракетних обстрілів з боку Ірану... Поряд із цими показниками суттєво зменшується частка тих українців, які готові повертатись у повоєнну країну. Так, за даними Центру економічної стратегії, у проведеному дослідженні (відповідно, у 2022 та 2024 роках), на запитання: «Порівнюючи життя в Україні та життя у країні перебування, загалом де вам подобається жити більше?» відсоток тих, хто відповів: «Набагато більше подобається за кордоном» збільшився вдвічі (12% та 24% відповідно). За даними цього ж дослідження кількість чоловіків, чії дружини зараз перебувають за кордоном, можуть згодом виїхати: за оптимістичним сценарієм: 290200 чол., за середнім сценарієм: 389000 чол., за песимістичним сценарієм: 532200 чол. І, як вердикт (чи вирок?): після закінчення війни за кордоном залишиться 1,7 млн українців за оптимістичного сценарію, 2,3 млн – за середнього та 2,7 млн – за песимістичного [8].

Паралельно із агресивним втручанням та стикуванням змін в демографічній піраміді населення України РФ у жовтні 2025 р. затверджує «Концепцію державної міграційної політики Російської Федерації на 2026–2030 роки», де, з-поміж інших факторів, котрі допомагатимуть у залученні мігрантів, діятиме державна політика щодо «збереження та укріплення традиційних російських духовно-моральних цінностей», що, на думку автора статті у DW, передбачає сприяння переїзду іноземців, котрі розділяють так звані «традиційні цінності» в Росію [9]. На думку К Гірда, стипендіатки з національної безпеки в ISW (Institute for the Study of War), нова міграційна

концепція Росії на 2026-2030 роки підкреслює зусилля Росії щодо збільшення населення окупованих територій, щоб надати легітимності своїй незаконній окупації [10].

Тобто, з певністю можна сказати, що РФ своїми діями переслідує декілька цілей: експорт хаосу – масовий виїзд українців як навантаження на економіку ЄС; імпорт ресурсу – спроби інтегрувати українців у російське суспільство для вирішення власної кризи народжуваності (це теж елемент їхньої стратегії). Все це загалом працює на знекровлення території України.

2. Депортація та асиміляція. Російська формула «стратегія демографічного виснаження» – це, в тому числі, про унеможливлення відтворення втраченого людського ресурсу. І найочевидніші дії в цьому керунку задля досягнення бажаного результату – позбавити громадян України майбутнього через неможливість мати це майбутнє як тих самих громадян України... Саме тому з початку повномасштабного вторгнення українські та міжнародні правозахисники особливим чином акцентували свою увагу на примусовій депортації дітей в РФ з окупованих територій. Дані про масштаби примусового вивезення українських дітей суттєво різняться залежно від джерела. Офіційно Україною ідентифіковано 20 000 депортованих, водночас експерти Єльської лабораторії гуманітарних досліджень припускають, що ця цифра сягає 35 000. Російська сторона в особі омбудсмена Марії Львової-Белової (яка перебуває у розшуку МКС) оперує числом у 700 000 «переселених» осіб. Проте українська уповноважена Дар'я Герасимчук вважає, що реальна кількість постраждалих може становити від 200 до 300 тисяч. Встановлення істини ускладнюється систематичною відмовою Москви надавати списки дітей, що прямо суперечить нормам міжнародного права [11, 12, 13]. Численні аналітичні довідки та записки, статті, публікації та огляди, а також винесення цієї проблеми на міжнародне обговорення не пришвидшують процес відновлення дії міжнародного права стосовно найбільш незахищеної категорії громадян – дитини, котра опинилась посеред війни, подекуди із втратою батьків чи опікунів, з численними порушеннями прав і свобод (із врахуванням того, що вони не можуть робити інформований вибір самостійно). Центр прав людини ZMINA у своєму аналітичному огляді, котрий з'явився наприкінці 2023 р., виділив 5 основних тез-проблем, що характеризують ситуацію із депортацією дітей агресором з окупованих територій:

– Порушення міжнародного гуманітарного права. Згідно із статтями Женевської конвенції чи Римського статуту [Ратифіковані в Україні: 14], депортація дітей заборонена (крім екстрених медичних випадків), оскільки ця категорія осіб

є особливо вразливою і нездатною на самостійний інформований вибір.

– Попереднє планування. Свідчить про це організація вивезення дитячих закладів опіки до РФ, що розпочалась ще до повномасштабного вторгнення 2022 р. (ознака системності дій).

– Примусове «оздоровлення». Використання таборів у Криму та РФ як інструменту депортації під приводом відпочинку; супроводжується маніпуляціями та перешкоджанням поверненню дітей.

– Політичне перевиховання як знищення національної ідентичності. Система таборів та запровадження стандартів освіти РФ з осені 2022 р. спрямовані на примусову мілітаризацію та знищення української ідентичності шляхом нав'язування відповідної ідеології.

– «Геноцидні практики». Відбувається спрощення процедур усиновлення та нав'язування громадянства РФ, порушення права дитини на збереження індивідуальності. Такі дії можна класифікувати як ознаки злочину геноциду (насильницька передача дітей між групами) [15, с. 5-7].

Ключовою метою депортації дітей до таборів у Криму та РФ є їхнє ідеологічне перевиховання та інтеграція в російський освітньо-культурний простір. Системне навчання за російськими стандартами охоплює щонайменше 75% виявлених закладів (32 з 43) і базується на викривлених наративах про причини війни та спільну історію [16, с. 18-22]. Особливої уваги у вивченні досвіду «перевиховання» дітей в РФ заслуговує практика під назвою «Розмови про важливе» – запровадження з 2022 р. циклу обов'язкових годин у школах. Задекларовано, що цей курс спрямований на формування у школярів любові до Батьківщини, гордості за свою країну та виховання патріотизму. Міністерство освіти агресора формулює, що під час таких «Розмов» діти обговорюватимуть із вчителями питання, пов'язані з історією та культурою Росії, її роллю в світових процесах з фокусом на традиції та особливості регіонів країни (аналог так званих годин політінформації в школах СРСР).

Тож, як підсумок – акцент на викраденні українських дітей, їх перевиховання задля розриву культурної спадкоємності, тобто знищення майбутнього нації. На думку Келлі М. Грінхілл – це не лише воєнний злочин, а ще й стратегія омо-

лодження власного дефіцитного демографічного ресурсу за рахунок захоплених територій.

3. Мілітаризація та заміщення на окупованих територіях. Задля створення на окупованих територіях середовища, не придатного для проживання українських громадян, агресор вдається до різноманітних заходів щодо витіснення українців та завезення лояльного населення з РФ – такий собі метод зміни етнічного ландшафту (класичний елемент імперської стратегії). Численні звіти Інституту вивчення війни (ISW) фіксують такі дії російської влади в цьому керунку: впровадження ініціатив, спрямованих на стимулювання російських ветеранів війни в Україні до переселення на окуповані території шляхом надання земельних ділянок; спрощення процедури отримання російських паспортів в окупованій Україні на постійній основі; діяльність військовослужбовців РФ, що перебувають на дійсній службі, спрямована на мілітаризацію української молоді шляхом проведення курсів тактичної підготовки для підлітків; мобілізація депортованої української молоді до лав російської армії, що є явним порушенням міжнародного права; стимулювання переселення росіян до окупованої України, щоб компенсувати нестачу робочої сили на окупованих територіях – ці програми переселення також підтримують зусилля Росії щодо русифікації окупованої України шляхом повторного заселення окупованих територій російськими громадянами [17]

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проведене дослідження підтверджує, що стратегія демографічного виснаження є системним інструментом російської гібридної агресії, спрямованим на підірив життєздатності української нації у довгостроковій перспективі. Атаки на енергетичну інфраструктуру взимку 2025–2026 рр. у поєднанні з депортацією дітей та примусовою асиміляцією свідчать про намір агресора штучно створити незворотну демографічну кризу. Подальші наукові розвідки можуть зосередитися на розробці дієвих механізмів репатріації депортованого населення та на дослідженні соціально-економічних моделей стимулювання повернення людського капіталу як ключового елемента національної безпеки та повоєнного відновлення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Snyder Timothy. Russia's genocide handbook. The evidence of atrocity and of intent mounts. Apr. 08, 2022. URL: <https://snyder.substack.com/p/russias-genocide-handbook?s=r> (дата звернення: 16.03.2026).
2. Лозовий В. Яворська Г. «Денацифікація» України в російській пропагандистській війні 28.05.2022. NISS. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/denatsyifikatsiya-ukrayiny-v-rosiyskiy-propahandystskiy-viyni> (дата звернення: 19.03.2026).
3. Потапенко В., Каплан Ю., Двігун А. Валевський О., Токман В., Степико М., Головка А. Соціально-демографічна ситуація в Україні: шляхи подолання наслідків війни. НИСД, 24.11.2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/sotsialno-demografichna-sytuatsiya-v-ukrayini-shlyakhy-podolannya> (дата звернення: 19.03.2026).

4. Петрівський О. Демографічна ситуація в Україні: перспективи виходу з кризи та мінімізація її впливу на розвиток економіки України. *ЕКОНОМІКА ТА СУСПІЛЬСТВО*. Випуск 77 / 2025. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/6338-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-6252-1-10-20250817%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/6338-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-6252-1-10-20250817%20(1).pdf) (дата звернення: 20.02.2026).
5. Galeotti Mark. The weaponisation of everything: a field guide to the new way of war. *Yale University Press*. 2022. 248p. URL: <https://yalebooks.yale.edu/book/9780300270419/the-weaponisation-of-everything/>
6. Kelly M. Greenhill "Weapons of Mass Migration: Forced Displacement, Coercion, and Foreign Policy". URL: <https://dokumen.pub/weapons-of-mass-migration-forced-displacement-coercion-and-foreign-policy-9780801458668.html> – 356 P. (дата звернення: 26.02.2026).
7. У 2025 році з України виїхали та не повернулися понад 290 тисяч українців. *Офіс міграційної політики*. URL: <https://ompu.org/u-2025-rotsi-z-ukrayiny-vuyihaly-ta-ne-povernulysya-ponad-290-tysyach-ukrayintsv/> (дата звернення: 21.03.2026).
8. Українські біженці після трьох років за кордоном. Четверта хвиля дослідження. 3 березня 2025. *Центр економічної стратегії*. URL: https://ces.org.ua/refugees_fourth_wave/ (дата звернення: 12.03.2026).
9. Бегунков В. Путин утвердил концепцию миграционной политики РФ до 2030-го. *DW*, 16.10.2025. URL: <https://www.dw.com/ru/putin-utverdil-koncepciu-migracionnoj-politiki-rossii-do-2030-goda/a-74385422> (дата звернення: 18.03.2026).
10. Hird K. Russian Occupation Update, October 23, 2025. *ISW*. URL: <https://understandingwar.org/research/russia-ukraine/russian-occupation-update-october-23-2025/> (дата звернення: 31.01.2026).
11. Викрадення та депортація українських дітей Росією. Спеціальна доповідка Каріна Одебрінк. Член парламенту (ШВЕЦІЯ). Парламентська група підтримки України ПА ОБСЄ. *OSPERA*. URL: <https://www.ospera.org/en/documents/ad-hoc-committees-and-working-groups/parliamentary-support-team-for-ukraine/5292-russian-abductions-and-deportations-of-ukrainian-children-by-carina-oedebrink-ukr/file> (дата звернення: 26.02.2026).
12. Депортація українських дітей – спланований злочин росії. 20.11.2025. *Офіс генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/deportaciya-ukrayinskix-ditei-splanovanii-zlocin-rosiyi>. (дата звернення: 21.02.2026).
13. Платформа «Діти війни». *Інститут аналітики та адвокатури*. URL: https://iaa.org.ua/infographics/platforma-dity-vijny-infografika-vid-yurystiv/?gad_source=1&gad_campaignid=23230612299&gbraid=0AAAAAp3Jda6mcmSkXaK88renaegsEck2h&gclid=EAlaIqobChMI8rrqwd6mkwMVXhCiAx2BYCLkEAYASAAEgIOrvD_BwE (дата звернення: 12.03.2026).
14. Конвенція про права дитини. Редакція від 16.11.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 22.03.2026).
15. Примусове переміщення та депортація до РФ дітей із тимчасово окупованих територій України. Квітень 2023. Аналітична записка. *Центр прав людини ZMINA*. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/06/children_web_ukr.pdf. – 28с. (дата звернення: 11.03.2026).
16. Russia's systematic program for the re-education & adoption of Ukraine's children. A conflict observatory report. *Humanitarian Research Lab at Yale School of Public Health*: New Haven. 14.02.2023. URL: https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/2023-02/yalehrl_systematic_reeducation_transfer.2023.02.14.1237.pdf – 34 P. (дата звернення: 10.02.2026).
17. Оновлення щодо російської окупації, 29 липня та 23 жовтня 2025 року. *Institute for the Study of War*. URL: https://understandingwar.org/research/?_search_research=Ukrainian%20refugees&_teams=russia-ukraine (дата звернення: 12.03.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 30.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.05.2026